

Atskatoties pagātne

Rakstniekam Jānim Niedrem 24. maijā aprit septiņdesmit. Apsveicam! Kā ieskatu rakstnieka dzīves gājumā publicējam Edgara Dambura atmiņu skicējumu — nelielu fragmentu no pēcvārda Jāņa Niedres «Rakstiem».

Jānis Niedre pats kautrējies runāt par saviem nopelniem ļoti smagajā Tēvijas kara sākuma periodā. Bet tie nemaz nav tik mazi. Nekādas vieglās dienas rakstnieku Maskavā negaidīja. Par sistemātisku nodošanos daiļradei nevarēja pat sapņot. Kurš gan tagad pilnībā apzinās paša Jāņa Niedres sarakstīto un viņa organizēto materiālu kaudzes Maskavas Radiokomitejas Latviešu redakcijai, pārraidēm, ko sūtīja uz ārzemēm. Kurš izskatījis un izvērtējis padarītā nozīmi gandrīz vai nepārredzamās darba stundās, kad aiz noguruma krija vai no kājām, īpaši bargajā 1941. gada rudenī un ziemas pusē, kad ienaidniekam izdevās izlauzties jau līdz Maskavas pievārtei. Trauksmais laiks, neatliekamie, bez jebkādam ierunām izpildāmie pienākumi prasīja pārcilvēcīgus spēkus, visu radošo enerģiju. Līdz 1943. gadam, blakus tiešajam darbam, Jānim Niedrem, kā oficiālam Latvijas Padomju rakstnieku savienības sekretāram, vajadzēja arī rūpēties par organizācijas biedriem. Saime nebija liela, taču tās locekļi atradās visdažādākajās malās: divīzijā, rezerves pulkā, Kirovā, Ivanovā un cits kaut kur kolhozā. Vēlāk slāvoklis kļuva drusciņ vieglāks, bet sākumā viss pārslodzes smagums uzgūlās viena pleciem. Kādam taču vajadzēja uzņemties šo nepateicīgo darbu — rast kontaktus ar izkaisītiem literāriem un pārējiem kultūras darbiniekiem, organizēt, sarakstīties, uzzināt, vai radies kāds jauns

stāsts, dzejolis, apraksts, kā veicas ar konkrētām iecerēm un gādāt, lai dzīvais vārds visā drīzumā nonāktu pie lasītāja un aizmugurē. Lai tas notiktu, bija jārūpējas par publicēšanās iespējām. Tas šajā grūtajā periodā prasīja ne mazumu pūļu. Bet jau kara pirmajā pusē nāca klajā atsevišķas daiļdarbu grāmatīņas miniatūrā formā, 1942. gada nogalē taulās gāja krietni pabiezais «Karoga» pirmais almanahs ar daudzpusīgu saturu. Līdzās tagadējiem solītajiem izdevumiem šīs publikācijas izskatās pavisam necilas, vairāk kā tādas vēsturiskas dokumentācijas, taču šajā smagajā laikā šim darbam bija ārkārtīgi liela nozīme: iespīestie stāsti, dzejoļi un poēmas frontes zemnīcās, Gorohovecas ciemā, aizmugures pilsētās un lauku ciemos — kur vien mīta evakuētie latvieši.

Tiesa: ne jau tikai Jānim Niedrem vajadzēja uzņemties divkāršu nastu. Neizmērojami grūtāk klājās karavīriem pirmajās līnijās, bet, tā kā šoreiz pirmajā plānā ir viņa darbs un cilvēciskā personība, tad par to arī jārunā. Nepieciešams kaut tsumā pateikt, kā šīs lietas tika kārtotas. Jānim Niedrem nav vajadzīgs pakāpties malīnā, jo viņa pašizliedzīgais darbs latviešu literatūras labā kara laikā patiešām ir uzmanības vērts. Man pašam prātā tikšanās reizes ar Jāni Niedri. Viņš šad tad ieradās rezerves pulkā, kur pēc hospitāļa, 1942. gada pavasarī, tiku aizkomandēts. Divīzijā vairs nenokļuva — ieskaitīja gan rotā, bet augu dienu darbojos apakšpulkveža Eduarda Riekstiņa noorganizētajā Vēstures komisijā un pēc tam kopā ar Ēvaldu Sokolu un Jāni Grantu — «Padomju Strēlnieka» redakcijā. Vēlāk mums piebiedrojās toreiz vēl jaunais dzejnieks Pēteris Pijols — Sils.

Tur tad, atbraucis no Maskavas Gorohovecā,

mūs uzmeklēja Jānis Niedre. Iepazinās ar karavīru dzīvi, uzdevumiem, skubināja pašiem rakstīt un organizēt arī citus sūtīt darbus steigšus vien uz Maskavu. Bez tam Vēstures komisijā krājās bagātīgs materiāls: latviešu padomju karavīru atmiņu pieraksti par kaujām Igaunijā, pie Ļeņingradas un citās vietās. Cik no tā tiku izmantojis, vai maz to darīju, vairs neatceros, bet to gan, ka Jānis Niedre vēstulēs un tiekoties atkal un atkal piekodināja nepiemirst arī rakstnieka pienākumu. Sūtīja man no Maskavas grāmatas ar piezīmi: noteikti izlasīt, pavairojot savas teorētiskās zināšanas, ka jālūkojas arī uz priekšu, jo karš ātrāk vai vēlāk beigsies ar Sarkanās Armijas uzvaru. Tāda bija visu mūsu pārlicība, tāpēc, kaut arī nezinādami, kas ar pašu vai darba un cīņas biedru var atgadīties, vai izķepurosīties no kara jūkjā dzīvi, — domājām nevis par bojāeju, bet dzīvošanu.

Jānis Niedre ne sev, nedz citiem neļāva aizbildināties ar ārkārtējiem apstākļiem, nevarēšanu, ar to, ka nav gandrīz nekādu iespēju piekopt rakstu mākslu. Viņš pats, cieņumniecības un pagrīdes gados iemācījies vienmēr, kur tas arī nebūtu, nozagt lietu pusstundu sev, negribēja ticēt, ka arī pārējiem tas nav pa spēkam. Būdam sekretārs, nevairījās uzplīties: biedri, jāstrādā. Pavēles formā jau gluži viņš nerunāja, bet arī mierīgi izteiktā norādījuma tonis lika noprast, ka nekādas atrunas nepalīdzēs.

Gadījās jau visādi. Viens otrs pukojās par tik pedantisku, negantu «izspiešanu». Jānis Sudrabkalns, kurš kādu laiku mīlējās ar Jāni Niedri vienā istabiņā Latvijas pārstāvniecībā Vorovska ielā, šad tad mums ar Jāni Grantu rakstījis vēstulēs pasūrojās par Jāņa Niedres stingrību. Citādi viņi satika itin labi. 1942. gada jūlijā Jānis Niedre rakstiski palūdza pulka vadību mani uz neilgāku laiku aizkomandēt uz Maskavu: tur ieradies, vienu vai divas naktis pārgulēju dzejnieka un sekretāra mājvietā. Tad arī mazliet iepazinu Jāņa Niedres «režīmu»: piecos no rīta augšā, un tūdaļ katrs pie sava darba. Lai veltī pilsētā nenostistu laiku — aizsūtīja mani uz Strēlnieku atpūtas namu Uģeļņajā kādu nedēļu padzīvot un pāstrādāt. Nekā sevišķa gan tajās dienās nefiku padarījis un neatminos, kā sekretāram pēc tam atskaitījos. Man jau palaikam pietrūcis Jāņa Niedres pašdisciplīnas un mākas lietderīgi izmantot ik lietu stundu; šajā ziņā varu viņu tikai apskaut.

Lai nu būtu kā būdams, jāatzīst viens: Jāņa Niedres mudinājumi un bīkstīšana vienotreiz gan saērcināja, taču nepalika bez rezultātiem. Domāju, nemāidīšos teikdams, ka arī citi karalāika spalvas biedri toreiz izjuta šādas stimulācijas svētīgo iespaidu.

Tas nu pieder pagātnei, taču mums, bijušajiem karavīriem, tā ir svarīga, pat izšķiroša personīgās dzīves daļa. Darbs sarežģītajos apstākļos bija šķautnaināks, smagāks, nekā dažkārt izsecināms no vēsturiskajiem aprakstiem un atmiņu tēlojumiem. Bija viss kas, labais un sliktais: ļoti pārpratumī, sarūgtinājumi, pat asāks samezglējums, kā jau tas dzīvē mēdz būt, kur nu vēl sarežģītajos kara gados! Bet šādas savstarpējās saraušanās bija tikai īslaicīgi uzliesmojumi, tie nesaārdīja biedriskumu, neizauga līdz ilgstošam konfliktam. Arī Jānis Niedre tādos gadījumos nekļuva šauri personisks; nesaprašanās drīz vien nolīdzinājās, abpusējie kontakti atjaunojās.

EDGARS DAMBURS

O. MARTINSONA foto